

उच्च शिक्षण संस्थांमध्ये रॅगिंगची दहशत कमी करण्यासाठी विश्वविद्यालय अनुदान आयोग नियमनांचा सारांश, 2009.

1. प्रस्तावना: दिनांक 08/05/2009 रोजी मा. सर्वोच्च न्यायालयाने दिलेल्या निर्देशाच्या दृष्टिकोणातून आणि केन्द्र सरकार आणि विद्यापीठाने केलेल्या ठरावाला विचारात घेऊन रॅगिंगच्या संकटावर निर्बंध, निवारण व उच्चाटनास कार्यान्वित करण्याची अनुमती दिली गेली.
2. उद्देश्य: देशातील विद्यापीठे, डीम(मानलेली) विद्यापीठे आणि इतर उच्च शैक्षणिक संस्थातून रॅगिंगच्या सर्व स्वरूपांचे उच्चाटन करण्यासाठी, या नियमनांच्या अंतर्गत रॅगिंगला निर्बंधित करणे, तसेच त्यास घडू देण्यास रोखून व या संदर्भात लागू केलेल्या नियमनांतर्गत व योग्य लागू कायद्यानुसार रॅगिंगमध्ये सामील व्यक्तींना दंडित करणे.
3. रॅगिंग कशाने घटित होते: खालील पैकी एक किंवा अधिक कृत्यांनी रॅगिंग घटित होते:
  - a) कोणताही विद्यार्थी किंवा विद्यार्थ्यांचे शब्दांनी बोलून अथवा लिखित स्वरूपात किंवा कृतीद्वारे केलेले कोणतेही वर्तन, ज्याचा परिणाम नवीन विद्यार्थी किंवा कोणत्याही इतर विद्यार्थ्यांची थट्टा मस्करी करण्यात, किंवा उर्मटपणे वागण्यात, होतो.
  - b) कोणत्याही विद्यार्थी किंवा विद्यार्थ्यांद्वारे केलेली गुंडगिरी व बेशिस्तीची वागणुक जी कोणत्याही नवीन विद्यार्थी किंवा कोणत्याही इतर विद्यार्थ्यांना त्रास, हालअपेष्टा, शारिरिक, मानसिक इजा पोचवते किंवा भिती वाढवते किंवा दहशत निर्माण करण्यास कारणीभूत ठरते किंवा कारण होण्याची शक्यता असते.
  - c) कोणत्याही विद्यार्थ्याला अशी कृती करायला सांगणे जी तो सर्वसाधारण जिवनात करणार नाही, ज्यामुळे लाज निर्माण किंवा यातना होतील किंवा पेचात पडेल ज्याचा प्रतिकूल परिणाम नवीन विद्यार्थी किंवा कुठल्याही विद्यार्थ्यांच्या शरीर किंवा मनावर होईल.
  - d) कोणत्याही वरिष्ठ विद्यार्थ्यांद्वारे केलेले कार्य ज्याने कोणत्याही इतर विद्यार्थी किंवा नवीन विद्यार्थ्यांच्या नियमित शैक्षणिक उपक्रमात व्यत्यय येईल, त्यास रोखले जाईल किंवा भंग केले जाईल.
  - e) एका विद्यार्थ्याला किंवा विद्यार्थ्यांच्या गटाला नेमुन दिलेले शैक्षणिक काम नवीन विद्यार्थी किंवा इतर विद्यार्थ्यांना पूर्ण करावयास सांगून त्यांची पिळवणुक करणे.
  - f) विद्यार्थ्यांद्वारे नवीन विद्यार्थी किंवा इतर विद्यार्थ्यांकडून जोर जबरदस्तीने पैसे वसूल करणे किंवा आर्थिक भार टाकणे.
  - g) कोणतेही शारीरिक दुरुपयोग, ज्यात त्याच्या सर्व भिन्न प्रकारांचा समावेश आहे: लैंगिक अपशब्द, समलिंगी मारपीट कपडे उतरविणे, जबरदस्तीने अक्षील आणि कामुक कृत्य करणे, कामुक अंगविक्षेप, करणे ज्याने आरोग्यास किंवा व्यक्तीला कोणतेही शारीरिक नुकसान किंवा इतर कोणताही धोका होणे.

- h) नवीन किंवा कोणत्याही इतर विद्यार्थ्यांना त्रास होईल भीती वाटेल असे सक्रिय किंवा निष्क्रिय स्वरूपात भाग घेऊन केलेली कोणतीही कृती किंवा अपशब्द बोलणे, ई-मेल, टपाल, द्वारे पाठविणे, सार्वजनिकरित्या अपमान करणे, ज्यातुन काम विकृत आनंद मिळवणे, किंवा दुसऱ्यांना त्रास देऊन किंवा परपिडक रोमांच मिळवणे यांचा समावेश आहे.
- i) कोणत्याही नवीन विद्यार्थ्यांवर एका विद्यार्थ्याद्वारे परपिडक आनंद मिळविण्याच्या उद्देशासह किंवा शिवाय केलेली कोणतेही कृती किंवा सामर्थ्य, प्रभुत्व किंवा श्रेष्ठता दाखविणारी कृती जी नवीन विद्यार्थी किंवा इतर कोणत्याही विद्यार्थ्यांच्या मानसिक आरोग्य आणि आत्मविश्वासाला प्रभावित करेल.

4. रॅगिंग वर प्रतिबंध घालण्याचे उपाय: संस्था स्तरावर, विद्यापीठ स्तरावर, जिल्हा स्तरावर वगैरे अशाप्रकारचे अनेक उपाय असतात. त्यापैकी काही जे विद्यार्थ्यांस माहिती असणे महत्वाचे आहे ते खालीलप्रमाणे आहेत:

- कुठलीही संस्था कोणत्याही स्वरूपातील रॅगिंग च्या सूचीत घटनेसाठी परवानगी किंवा सूट देणार नाही; आणि सर्व संस्था, संस्थेत किंवा बाहेर, रॅगिंग चे समूळ उच्चाटन करण्याच्या उद्देशाने या नियमनात समाविष्ट तरतूदीनुसार पण केवळ तेवढेच मर्यादीत नाही, सर्व आवश्यक आणि अपेक्षित उपाययोजना अमलात आणतील.
- सर्व संस्था, प्रत्यक्ष किंवा अप्रत्यक्षरित्या रॅगिंग मध्ये सामिल आणि/किंवा त्यास प्रोत्साहन देण्यामध्ये दोषी आढळणाऱ्यांविरुद्ध किंवा रॅगिंगला प्रोत्साहन देण्यातील कटकारस्थानांमध्ये सामील असणाऱ्यांविरुद्ध, या नियमनांनुसार कार्यवाही करतील.
- कुठल्याही अभ्यासक्रमाकरीता प्रवेश देण्याच्या उद्देशाचे कोणत्याही संस्थेकडून कोणत्याही इलेक्ट्रॉनिक, दृकश्रवण किंवा छापील किंवा इतर कोणत्याही माध्यमाद्वारे केलेल्या प्रत्येक सार्वजनिक घोषणेमध्ये सुस्पष्टपणे नमूद केलेले असावे की संस्थेमध्ये रॅगिंग पूर्णपणे निषिद्ध आहे आणि प्रत्यक्ष किंवा अप्रत्यक्षरित्या रॅगिंग करण्यामध्ये सामिल आणि/किंवा त्यास प्रोत्साहन देण्यामध्ये दोषी आढळणारे किंवा रॅगिंगला प्रोत्साहन देण्यातील कटकारस्थानांमध्ये सामील असणारे यांना नियमनांनुसार तसेच त्या वेळेपुरत्या अमलात असणाऱ्या दंडविधीच्या तरतूदीअंतर्गत शिक्षेस पात्र धरले जाईल.
- रॅगिंग प्रतिबंधक हेल्पलाइन आणि संस्थेतील सर्व महत्वाचे पदाधिकारी यांचे दुरध्वनी क्रमांक प्रवेश पुस्तिका/सुचना पुस्तिका किंवा अभ्यासक्रम पुस्तिकेमध्ये प्रकाशित केले जाईल, ज्यामध्ये संस्था प्रमुख, शिक्षक, रॅगिंग विरोधी समितिचे सदस्य, आणि रॅगिंग विरोधी पथक यांच्या दुरध्वनी क्रमांकापुरतेच मर्यादीत नाही, तर जिल्हा आणि उप विभागीय अधिकारी वर्ग, वसतीगृहाचे वार्डन आणि इतर संबंधित पदाधिकारी किंवा अधिकारी यांचाही समावेश आहे.
- विद्यार्थ्यांने यथोचित रीत्या स्वाक्षरी केलेले विहित नमून्यातील रॅगिंग विरोधी प्रतिज्ञापत्र आणि मातापिता/पालक यांनी स्वाक्षरी केलेले रॅगिंग विरोधी अन्य प्रतिज्ञापत्र प्रवेश, नामांकन किंवा नोंदणीच्या अर्जाबरोबर जोडलेले असणे आवश्यक आहे. (ही दोन्ही प्रतिज्ञापत्रे वेबसाईट वरून डाऊनलोड करता येतील)
- रॅगिंग विरोधी हेल्पलाईनला प्राप्त होणाऱ्या कोणत्याही क्लेशकारक संदेशाचे प्रसारण त्याचवेळी संस्था प्रमुख, वसतीगृह अधीक्षक, विद्यापीठाशी संलग्नित संस्थेमध्ये घटना घडल्यास

संलग्न विद्यापीठाचा केंद्रीय अधिकारी, आवश्यकता भासल्यास संबंधित जिल्हा प्राधिकरण, आणि आवश्यक वाटल्यास जिल्हा दंडाधिकारी, पोलीस अधीक्षक यांच्याकडे केले जाईल आणि जनतेच्या प्रभावक्षेत्रात असण्यासाठी वेबसाइट वर टाकले जाईल आणि त्याचबरोबर प्रसारमाध्यमे आणि नागरीकांना ते पाहता येईल.

- रॅगिंग विरोधी पथकाची शिफारस प्राप्त झाल्यानंतर किंवा रॅगिंग च्या नोंदवल्या गेलेल्या कोणत्याही घटनेची माहिती प्राप्त झाल्यानंतर, ही बाब दंडविधीअंतर्गत हाताळण्याबाबत संस्था प्रमुख ताबडतोब हे निश्चित करेल, आणि असे करावयाचे झाल्यास, तो स्वतः किंवा त्याच्या वतीने हे कार्य करण्यासाठी त्याने अधिकृतपणे नेमून दिलेल्या समितीच्या सदस्यांद्वारे, अशाप्रकारची माहिती किंवा शिफारस प्राप्त झाल्यानंतर चौविस तासांच्या आत, पोलीस आणि स्थानिक अधिकाऱ्यांसह, योग्य दंडविधी तरतूदीअंतर्गत, प्राथमिक माहिती अहवाल नोंदवण्यासाठी पाऊल उचलेल.
- आयोग, विद्यार्थी व त्याच्या/तीच्या मातापिता/पालक यांनी जाहीर केलेल्या प्रतिज्ञापत्रावरून यथोचित डेटा बेस राखेल आणि संस्था, एकतर स्वतः किंवा तीने नेमून दिलेल्या एजन्सीमार्फत तो इलेक्ट्रॉनिक पद्धतीने संग्रहित करेल; आणि अशाप्रकारचा डेटा बेस प्राप्त झालेल्या रॅगिंग च्या तक्रारी, आणि त्यावर करण्यात आलेल्या कार्यवाही च्या स्थितीची नोंद म्हणून कार्य करेल.
- आयोग कोणत्याही प्रकारचे आर्थिक सहाय्य किंवा कोणत्याही संस्थेचे सहाय्यक अनुदान यांच्याबाबत विशिष्ट अटीचा समावेश उपयोजन प्रमाणपत्रामध्ये कोणत्याही साधारण किंवा विशिष्ट योजनेअंतर्गत करेल, जी संस्थेने रॅगिंग विरोधी उपायांसह तयार केली असेल.
- संस्थेमधील कोणत्याही रॅगिंग च्या घटनेचा प्रतिकूल परिणाम राष्ट्रीय मूल्यनिर्धारण आणि अधिस्वीकृती परिषद किंवा कोणत्याही अन्य अधिकृत अधिस्वीकृती एजन्सी कडून अधिस्वीकृती, क्रमांकन किंवा श्रेणीकरणाच्या उद्देशाने मूल्यांकन करतांना तिच्या अधिस्वीकृती, क्रमांकन किंवा श्रेणीकरणावर होईल.
- ज्या संस्था अन्य कोणत्याही प्रकारे कायद्याच्या 12B कलमाअंतर्गत अनुदान प्राप्त करण्यास पात्र असतील, ज्यांच्याबद्दल रॅगिंग च्या कुठल्याही घटनेची नोंद नसलेला निष्कलंक अभिलेख असेल, त्या संस्थांना आयोग आर्थिक सहाय्यक अनुदानामध्ये प्राथमिकता देऊ शकेल.

5. रॅगिंग च्या घटनेमधील प्रशासकीय कार्यवाही: रॅगिंग मध्ये दोषी असलेल्या विद्यार्थ्यांस संस्था खाली दिलेल्या पद्धतीचे अनुसरण करून आणि विहित रीतीनुसार शिक्षा करेल:

- रॅगिंग विरोधी पथकाच्या शिफारसीमध्ये निश्चित केल्या गेलेल्या रॅगिंग च्या प्रत्येक घटनेच्या वास्तवावर आणि रॅगिंग च्या घटनेचा प्रकार आणि गांभीर्य यावर अवलंबून शिक्षा किंवा अन्य कोणत्याही बाबतीत संस्थेची रॅगिंग विरोधी समिती यथोचित निर्णय घेईल.
- रॅगिंग विरोधी पथकाने निश्चित केलेल्या दोषाचा प्रकार आणि गांभीर्य यावर अवलंबून, रॅगिंग विरोधी समिती, दोषी आढळणाऱ्यांना, खालीलपैकी एक किंवा जास्त प्रकारच्या शिक्षा, ठोठावू शकते, त्या म्हणजे;
  - a) वर्गामधील उपस्थिती आणि शैक्षणिक विशेषाधिकार यांपासून निलंबन.
  - b) शिष्यवृत्ती/अधिछात्रवृत्ती आणि इतर लाभ रोखणे/काढून घेणे.

- c) कोणतीही चाचणी/परीक्षा किंवा अन्य मूल्यांकन प्रक्रियेसाठी प्रतिबंध करणे.
- d) निकाल रोखणे.
- e) कोणत्याही क्षेत्रीय, राष्ट्रीय किंवा आंतरराष्ट्रीय भेट, क्रीडासत्र, युवा महोत्सव इत्यादींमध्ये संस्थेचे प्रतिनिधित्व करण्यास नकार देणे.
- f) वसतीगृहातून निलंबन/बहिष्करण
- g) प्रवेश रद्द करणे.
- h) एक ते चार सत्रांच्या कालावधीकरीता संस्थेतून काढून टाकणे.
- i) विशिष्ट कालावधीकरीता संस्थेद्वारे बहिष्करण करणे आणि त्याचबरोबर कोणत्याही अन्य संस्थेमध्ये प्रवेश नाकारणे.

- रॅगिंग ची कृती करणाऱ्या किंवा त्यास प्रोत्साहन देणाऱ्या व्यक्तीची ओळख न पटल्यास, संस्था सामूहिक शिक्षेचा अवलंब करेल.
- रॅगिंग विरोधी समितीने दिलेल्या शिक्षेच्या आदेशाविरुद्ध अपील केली जाईल, (i) विद्यापीठाशी संलग्न किंवा त्याचा घटक भाग असलेल्या संस्थेच्या आदेशाच्या बाबतीत, विद्यापीठाच्या कुलगुरू कडे; (ii) विद्यापीठाच्या आदेशाच्या बाबतीत, त्याच्या कुलपतीकडे. (iii) संसदेच्या अधिनियमानुसार निर्माण करण्यात आलेल्या राष्ट्रीय महत्व असलेल्या संस्थेच्या बाबतीत, संस्थेच्या कुलगुरू किंवा कुलपतीकडे, जशी बाब असेल त्याप्रमाणे.
- रॅगिंग च्या घटनेस अटकाव करण्याकरीता सूचना देण्याच्या किंवा योग्य कार्यवाही करण्याच्या बाबतीत किंवा जे रॅगिंग च्या तक्रारींबद्दल निरुत्साही, भावनाशून्य प्रवृत्ती दर्शवतात, किंवा जे योग्य वेळेस पावले उचलण्यामध्ये अपयशी ठरतात, या नियमनांमध्ये आवश्यक असल्यास किंवा अन्य कारणाने रॅगिंग च्या घटनेस किंवा घटनांना प्रतिबंध घालण्याकरीता, जेव्हा नियुक्ति प्राधिकाऱ्याच्या मतानुसार, चुकीचा संबंध विद्याशाखेच्या कोणत्याही सदस्याशी किंवा संस्थेच्या कर्मचारीवर्गाशी जोडता येण्यासारखा असेल, तर विद्याशाखेच्या सदस्याविरुद्ध किंवा कर्मचाऱ्याविरुद्ध, अशाप्रकारच्या अधिकाऱ्यामार्फत विभागीय शिस्तभंगाची कार्यवाही संस्थेच्या विहित पद्धतीनुसार करण्यात येईल. जेव्हा अशाप्रकारच्या चुकीचा संबंध संस्था प्रमुखाशी असेल, तर अशाप्रकारच्या प्रमुखाची नियुक्ती करण्यासाठी नेमून दिलेला अधिकारी वर्ग ही विभागीय शिस्तभंगाची कार्यवाही करेल, आणि ही कार्यवाही, रॅगिंगला प्रोत्साहन देणे व रॅगिंग ला प्रतिबंध घालण्याच्या बाबतीत योग्य पावले उचलणे किंवा रॅगिंग मध्ये दोषी आढळणाऱ्या विद्यार्थ्यांस शिक्षा करणे यात अपयशी ठरण्याच्या बाबतीत जी कार्यवाही केली जाऊ शकते त्याबद्दलच्या कोणत्याही पूर्वग्रहाशिवाय असेल.